

NADACE , ESF MU, BAKALÁŘSKÝ STUDIJNÍ PROGRAM

V této kapitole je věnována pozornost výhradně právní formě nadací soukromého práva. České platné právo upravuje i další zvláštní typ právnických osob nadačního charakteru – obecně prospěšnou společnost, ačkoli to není z označení její právní formy patrné. Její právní základ je dán samostatným zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a je zřizována za účelem poskytování obecně prospěšných služeb. Této právní formě je věnována samostatná kapitola.

1. HISTORIE A SOUČASNOST NADACÍ

Koncept nadace je velmi letitý. Historicky se nejdříve vyvinul ve společnostech, kde morální aspekt darování pro veřejné účely je tradiční součástí náboženství – hinduismus, islám, křesťanství, což mělo vliv na formulaci účelů – udržování náboženských stánků (*venerabiles locus*) nebo péče o nemocné a chudé (*piae causae*). Správa takových fondů a míst tradičně příslušela církevním institucím, nikoli státu. Církev a charitativní instituce požívaly imunity vůči vlivu státní moci, kumulovaly majetek, což během uplynulých staletí nezdůrazně vedlo ke konfliktům církve a státu.

Historie vývoje nadací je politickou historií. V zemích, kde měla silou pozici církev, všechen veřejný život i péče o lid byl více méně církevní záležitostí. Proti tomuto postupu se postavilo v Evropě reformační hnutí a později též buržoazní revoluce, čímž skončil monopol církve v této oblasti.

Renesance a vývoj obchodu v Evropě umožnil v pozdním středověku především v obchodních centrech vznik nové občanské společnosti. Lidé si organizovali svůj majetek nezávisle na státu i církvi. Bohatí obchodníci začali zřizovat sirotčince, špitály, univerzity a další obecně prospěšná zařízení, která většinou nesla jejich jména¹. Tak se objevil nový trend, jehož základními myšlenkami byla občanská hrdost a sociální odpovědnost.

Historický vývoj vedl k rozšíření rozsahu působnosti nadací. Původní nadace byly spíše místní nebo farní. Později se začaly objevovat nadace k podpoře celonárodních záležitostí, např. literatury a vlivem velkých amerických nadací (*Carnegie, Ford, Rockefeller*) a anglických charitativních trustů (*Welcome Trust*) došlo k celosvětovému rozšíření. Některé nadace se začaly organizovat na mezinárodní úrovni vytvořením sítě, k překonání rozdílností národních právních úprav, např. Soros network, ICNL.

¹ dodnes lze nalézt příklady, např. Teyler stichting v Haarlemu, Nizozemí

2. NADACE V ČESKÉ REPUBLICE

Ač je v současné době nadace jako právní forma v podstatě stabilizována, historicky prošla, co se týče jejího právního zakotvení v českém právním řádu, složitým vývojem a ne vždy jí bylo vyhrazeno místo, které jí náleží.

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 bylo recepční normou převzata právní úprava nadací, zakotvená v ABGB z roku 1811. Tato úprava nebyla nijak zvlášť rozvinutá, nicméně považovala nadaci za samostatnou právnickou osobu soukromoprávní povahy.

Rok 1948 přinesl zásadní změnu poměrů nejen politických a hospodářských, ale zasáhl podstatným způsobem i do právního řádu. Rekodifikace práva, která proběhla v letech 1963 až 1965, znamenala pro právní formu nadace na dlouhá léta konec existence, neboť se úprava jejího právního postavení již v novém socialistickém občanském zákoníku ani jiném právním předpise neobjevila. Tehdejší zákonodárce tento fakt odůvodnil existencí sociálního státu, který se postará o veškeré sociální, zdravotní, kulturní a jiné potřeby svých občanů, pročež není nadací třeba a tím došlo nejen k vymizení nadací z právního i praktického života, ale i celkovému rozkladu občanské společnosti.

Po roce 1989 se v souvislosti se změnami ve společnosti opět obnovil zájem o vytvoření fungujícího tzv. třetího sektoru, pro který bylo nutno vytvořit právní rámec. V nepřehledné situaci na počátku 90. let, kdy v naší zemi začaly spontánně působit domácí i zahraniční nadace a další neziskové organizace, bylo nutno s okamžitou platností řešit absenci nadačního a spolkového zákonodárství.

V důsledku kogentní úpravy jednotlivých forem právnických osob a neexistence nadačního institutu v našem právním řádu, vznikala řada problémů, které měla alespoň rámcově a urychleně řešit novela č. 103/1990 Sb. tehdejšího hospodářského zákoníku s účinností k 1. 5. 1990. Návrat institutu nadace proběhl prostřednictvím jediného ustanovení (§389b), čímž bylo nadačním subjektům přiznáno postavení samostatného typu právnické osoby. Nadace byla pojímána jako účelový fond s právní subjektivitou, který bylo možno zřídit „za účelem rozvoje duchovních hodnot, ochrany lidských práv nebo jiných humanitárních cílů k ochraně životního prostředí i zachování přírodních hodnot“. Nadace vznikala dnem registrace², jinak se jejich režim řídil právními předpisy o

² Pozn. zákon hovoří o registraci statutu, aniž by specifikoval jeho podstatné náležitosti

společenských organizacích. Zásadní význam měla tato právní úprava v tom, že vytvořila právní rámec tohoto staronového typu právnických osob, čímž dala možnost vzniku mnohých subjektů práva. Její kusost však měla za následek deformaci reálného právního života nadační sféry, který spočíval především v systematické nedůslednosti zařazení právní úpravy nadací do hospodářského zákoníku, nepochopení zásadních odlišností mezi nadacemi a korporacemi a z toho pramenící negativní důsledky³.

Tato nevyhovující právní úprava měla být vylepšena tzv. „velkou“ novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., (ustanoveními § 18, § 20b až § 20 e, § 477 odst. 2) s účinností k 1. 1. 1992 a zákonem ČNR č. 102/1992 Sb. Částečně se to také podařilo; výslovně byla zakotvena možnost zřízení nadace závětí, základní obsahové náležitosti statutu nadace, jinak byla v podstatě přejata úprava § 389b hospodářského zákoníku, který mezi tím pozbyl účinnosti. Ustanovení § 20e odst. 2 ObčZ pak obsahovalo odkazovací ustanovení na podrobnější úpravu, která měla být provedena samostatným zákonem, na který si však Česká republika musela počkat víc jak 6 let. Ač byla již v roce 1991 vytvořena pracovní skupina, která připravila zákon nadacích a fondech, který byl vypracován v duchu středoevropské kontinentálně-právní tradice a předložen vládě k projednání. V souvislosti s rozpadem ČSFR však k tomuto nikdy nedošlo. I přes kritiku ze strany nadací i odborné právní veřejnosti, torzo nadační práva se všemi svými nedostatky tak přežívalo bez podrobnějšího zakotvení až do konce roku 1997⁴, kdy byl přijat **zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech**. Důvody tohoto nežádoucího stavu byly jednak právní, ale především chyběl dostatek politické vůle přijmout odpovídající právní předpis, neboť existovala celá řada návrhů právní úpravy nadací, které byly vypracovány v souladu s představami právní teorie i praxe. Proto při projednávání nového nadačního zákona nešlo ani tak o nadace, ale především o konflikt týkající se další orientace české společnosti jako takové.

Situaci na poli nadačního práva do roku 1997 bylo nutno chápat jako určité provizorium. Díky délce svého trvání však mělo dalekosáhlé negativní důsledky. Přílišný liberalismus této právní úpravy vedl k častému zneužívání nadačního institutu a tím ke ztrátě důvěry veřejnosti v poctivost těchto subjektů a naplňování jejich obecně prospěšného poslání.

³ blíže *Telec, I.*: Nadace, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, č. 3, s. 127

⁴ o nedostatecích nadační právní úpravy od 1. 1. 1992 – 31. 12. 1997 viz *Hurdík, J. – Telec, I.*: Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1998 předmluva str. 31 – 38

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech (v znění novely zákona č. 210/2002 Sb.) je komplexním právním předpisem, ve kterém se objevují jednak soukromoprávní, ale i veřejnoprávní prvky. I přes snahu navrhovatelů se nepodařilo prosadit takovou úpravu nadací, která by postihla všechna specifika tohoto institutu – jejich soukromoprávní vznik, existenci i zánik a pravidla pro zákonný dohled státu nad těmito subjekty. Zakotvuje právní postavení dvou specifických typů právnických osob soukromého práva – „nadací“ a „nadačních fondů“⁵.

Nadace se vyznačuje dlouhodobou (trvalou) existencí. Její majetek se skládá z nadačního jmění, jehož minimální výše je zákonem stanovena na 0,5 mil. Kč., a ostatního majetku⁶. K dosahování účelu, pro který byla zřízena, smí použit pouze výnosů z nadačního jmění a ostatní majetek, na rozdíl od nadačního fondu, který používá veškerý svůj majetek.

Nadační fond má spotřebitelskou povahu. Jeho majetek může být zcela vyčerpán, může být dokonce i předlužen. Pokud je takový stav trvalý, je dán důvod pro soudní zrušení nadačního fondu. „Trvalost“ majetkového vyčerpání je záležitostí na posouzení soudu; lze jej doplnit nadačním darem.

S ohledem na zvláštní sociálně ekonomickou povahu těchto subjektů obsahuje platná právní úprava postavení nadačních subjektů v České republice řadu veřejnoprávních prvků. Vedle tradičního pojmu nadace se v zákoně objevuje pojem „nadační fond“, který je zároveň novým typem právnické osoby v režimu občanskoprávním. Je považován za tzv. „slabou“ fondovou právní formu, přičemž nadace je považována za formu „silnou“. Původní vládní návrh zákona s nadačním fondem vůbec nepočítal; ten byl do úpravy včleněn až při projednávání zákona v poslanecké sněmovně. Nicméně návrh zákona o nadacích z roku 1991, po vzoru rakouského nadačního zákona z roku 1974, s touto dvoustupňovostí počítal⁷.

⁵ Pokud není výslovně poukázáno na rozdíl mezi nadací a nadačním fondem, je-li v textu užit termín nadace, je nutno tuto úpravu brát jako určující i pro nadační fondy

⁶ Definice nadačního jmění obsažená v ZNNF je *lex specialis* k obecné občanskoprávní úpravě. Nadačním jměním se rozumí pouze aktiva – majetek tvořený vklady zřizovatelů a nadačními dary, nikoli pasiva. Výše nadačního jmění, jehož minimální výše byla stanovena na 0,5 mil. Kč, se zapisuje do nadačního rejstříku. Původní vládní návrh zákona obsahoval výši 0, 2 mil. Kč; v zákoně se však nepočítalo s institutem nadačního fondu. Senát chtěl tuto hodnotu zvýšit, ale při znovuprojednání v poslanecké sněmovně byl zákon opětovně schválen bez těchto změn.

⁷ Srov. Hurdík, J.: Problémy nadačního práva. Brno, 1994, str. 42, obdobnou koncepci nalézt např. v Rakousku.

SROVNÁNÍ NADACÍ A NADAČNÍCH FONDŮ V ČESKÉ REPUBLICE

NADACE

1)	Součástí názvu musí být označení „nadace“ (§ 1 odst. 3)
2)	Má nezastavitelný majetek složený z: - nezcizitelného nadačního jmění, pokud je tak stanoveno zřizovatelem nebo dárcem, zapsaného v nadačním rejstříku a složeného z: --majetkových vkladů zřizovatelů (peněžitých i nepeněžitých) vložených při zřízení --nadačních darů poskytnutých po zřízení v minimální výši nadačního jmění 0,5 mil. v době zřízení i v jiné době; peněžní prostředky nelze půjčovat. - zcizitelného „ostatního“ majetku bez zákonem stanovené minimální výše (§ 2 odst. 2, § 3 odst. 4 a 5, § 23 odst. 3)
3)	Používá k nadačnímu (obecně prospěšnému) účelu: - výnosy z nejméně 0,5 mil. nadačního jmění a - ostatní majetek, který lze zcizit a trvale vyčerpat (spotřebovat) (§ 2 odst. 2, § 23)
4)	Má trvalý charakter i nadační účel a výnosovou povahu (§ 3 odst. 5)
5)	Povinně účtuje v soustavě podvojného účetnictví v plném rozsahu (§ 24 odst. 1)
6)	Povinně ověřuje účetní závěrku auditorem (§ 24 odst. 2)
7)	Může se podílet na podnikání jiných osob v zákonem stanoveném rozsahu (§ 23 odst. 6, 7)
8)	Daňové zvýhodnění – výnosy z nadačního jmění jsou osvobozeny od daně z příjmů právnických osob (§ 32, § 19 odst. 1 písm. r) zákona č. 586/1992 Sb.)

NADAČNÍ FOND

1)	Součástí názvu musí být označení „nadační fond“ (§ 1 odst. 3)
2)	Má nezastavitelný majetek složený z: peněžitých i nepeněžitých majetkových vkladů zřizovatelů vložených při zřízení, a nadačních darů, poskytnutých po zřízení, bez zákonného stanovení minimální výše majetku v době zřízení nebo v jiné době.
3)	Používá ke plnění nadačního účelu veškerý majetek bez zákonného rozlišení jeho částí a stanovení jeho výše (§ 2 odst. 3), může majetkem spotřebovat (vyčerpat)
4)	Nemusí mít trvalý charakter ani výnosovou povahu (§ 2 odst. 5 a contrario)
5)	Vede účetnictví ve zjednodušeném rozsahu, pokud zákon nestanoví, že je povinna vést účetnictví v plném rozsahu. (§ 9 a § 13a zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví)
6)	Ověřování roční účetní závěrky auditorem jen v zákonných případech (§ 24 odst. 2)
7)	Nesmí podnikat ani se podílet na podnikání žádné osoby, až na zákonné výjimky.
8)	Výnosy z majetku nejsou osvobozeny od daně z příjmů právnických osob. (§ 32, § 19 odst. 1 písm. r) zákona č. 586/1992 Sb., a contrario)

Tento poměrně obsáhlý zákon je reakcí na předchozí velmi liberální přístup úpravy nadací obsažené v ObčZ, který se stal jedním z hlavních příčin diskreditace nadačního institutu v České republice počátkem 90. let. Rozsáhlost úpravy lze zdůvodnit nedostatečnou úpravou obecné úpravy právnických osob v ObčZ a v neposlední řadě i inspirací tvůrce zákona právní úpravou korporací v rámci ObchZ, která je velmi detailní. Je projevem snahy zajistit co nejlépe ochranu smluvních partnerů a třetích osob, protože bohužel, poctivost a úcta k právu je dosud v naší zemi stále ještě pojímána velmi „originálně“.

Vedle nadací světských, vzniknuvších v souladu s ZNNF, existují i nadace v režimu církevního práva. Jedná se o římskokatolické církevní a zbožné nadace – „samostatné zbožné nadace“ (*piae fundationes autonomae*), které jsou zřízeny jako samostatné organizační jednotky církve nadané právní subjektivitou vznikající postupem podle univerzálního kanonického práva (Kodex kanonického práva, CIC/1993- *Codex iuris canonici*), který platil i před přijetím zákona č. 227/1997 Sb.⁸ Mimo nadačních subjektů soukromého práva existuje i celá řada právnických osob veřejného práva, které mají jako základ majetkový substrát. Jedná se především o tzv. veřejné fondy a veřejné ústavy, o kterých bylo pojednáno výše.

Počátkem roku 2002 bylo v nadačním rejstříku zapsáno 1057 nadací a nadačních fondů, které zásadním způsobem přispívají ke zlepšení kvality života obyvatelstva a celkovému rozvoji občanské společnosti⁹.

3. PRÁVNÍ FORMA A PRÁVNÍ ÚPRAVA *de lege lata*, LEGÁLNÍ DEFINICE A CHARAKTERISTIKA, PRÁVNÍ SUBJEKTIVITA

3. 1. PRÁVNÍ FORMA A PRÁVNÍ ÚPRAVA *de lege lata*

Nadace jsou zvláštní samostatnou kategorií právnických osob, které se značně liší od vývojově starších korporací, jež jsou samosprávnými institucemi nadanými vlastní vůlí. Nadace je naopak závislá na vůli zřizovatele (třetí osoby), který by však po vlastním

⁸ Blíže *Telec, I.*: *Piae fundationes autonomae*, Časopis pro právní vědu a praxi, roč.1995, č. 1, str.103 a násl.

⁹ Údaj o počtu nadací viz. argumentace poslance Z. Kořistky při projednávání návrhu poslanců na vydání zákona o asignacích, sněmovní tisk 1194, který byl zamítnut v prvním čtení v PSP ČR dne 5. 2. 2002, www.psp.cz/eknih/stenprot/046schuz/s046183.htm

vzniku nadace již neměl mít možnost zasahovat do jejího samostatného právního života¹⁰. Osamostatněný účelově určený majetek se nazývá „nadace“ a „nadační fond“.

Ve většině kontinentálně-evropských zemí je úprava nadačního práva zakotvena v občanských zákonících, jako zvláštní typ právnických osob. Nadace jsou systematicky zařazeny, vedle spolků, za obecnou úpravu postavení právnických osob. U nás je však právní postavení nadačních subjektů upraveno zvláštním samostatným zákonem (*zákon č. 227/1997 Sb, o nadacích a nadačních fondech*). Do budoucna se počítá se systematickým zařazením právní úpravy nadací do občanského zákoníku.

Pro postavení nadací a nadačních fondů rovněž určující a zcela zásadní obecná úprava postavení právnických osob obsažená v občanském zákoníku, nestanoví-li zvláštní zákon něco jiného.

V současné době je základním právním předpisem, který stanovuje nadačním subjektům právní rámec, **zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech (ZNNF)**. Jedná se o komplexní právní předpis, ve kterém se objevují jak soukromoprávní tak veřejnoprávní prvky. Zakotvuje právní postavení dvou specifických typů právnických osob soukromého práva – „nadací“ a „nadačních fondů“. Dalšími právními předpisy, vedle výše uvedených, je též obchodní zákoník (např. likvidace nadačních subjektů a analogicky použitelná úprava týkající se obchodního rejstříku), postavení nadačního subjektu jako zaměstnavatele řeší zákoník práce, postavení dobrovolníků pracujících pro nadace nový zákon o dobrovolnické službě. Z veřejnoprávních předpisů obsahují zvláštní úpravu pro nadace a nadační fondy fiskální předpisy a zákon o účetnictví, dále pak speciální zákony týkající se zdravotnictví, sociální péče, školství a dalších oborů, kterých jsou ve sféře působnosti nadací.

3.2. LEGÁLNÍ DEFINICE A CHARAKTERISTIKA NADACE

Obecně je možno nadaci **definovat** jako právnickou osobu, u níž právní subjektivita spočívá na projevem vůle zřizovatele vymezeném souboru **majetku**, který směřuje k určenému (většinou obecně prospěšnému) **účelu**.

Smyslem nadace je, za užití svého majetku, realizovat účel určený v základním dokumentu. Nejdůležitější je vůle zřizovatele, který rozhoduje zda vůbec nadaci zřídí,

¹⁰ O rozdílu mezi nadacemi a korporacemi bylo pojednáno výše

jaký bude její účel a jaký majetek pro naplňování účelu věnuje (tzv. nadační svoboda) a rozhoduje též o její konečné podobě, kterou upraví ve zřizovací (nadační) listině.

Legální definice nadace a nadačního fondu obsažena v § 1 ZNNF: „*Nadace nebo nadační fond jsou účelová sdružení majetku zřízená a vzniklá podle tohoto zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů.*“

Zákon dále výslovně uvádí, že „*nadace nebo nadační fond je právnickou osobou*“ (§1 odst. 2 ZNNF), což souvisí s pozitivně právním přístupem našeho práva k existenci právnických osob.

Charakteristické pro nadace a nadační fondy je, že:

- a) jsou právnické osoby
- b) jsou účelová sdružení majetku
- c) jsou zřízeny podle ZNNF
- d) mají obecně prospěšný účel

Účel představuje jednu z nejdůležitějších a zároveň nejobtížněji definovatelnou součástí, kterou je nutno zakotvit v nadační listině. Při vymezování nadačního účelu je nutno určit jednak vlastní účel nadace (nadačního fondu) a jednak okruh destinatářů, jež z plnění nadačního účelu profitují. Existuje přímá úměra mezi přesností stanovení **nadačního účelu** a nadějí na dlouhý nadace. Proto je třeba formulaci nadačního účelu věnovat značnou pozornost.

Aktuální právní úprava je velmi striktní a stanovuje, že nadační účel může být pouze „**obecně prospěšný**“. ZNNF podává příkladný výčet účelů (cílů) nadace, které považuje za obecně prospěšné. Jedná se slovy zákona „*zejména o rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu*“. Dalšími, v zákoně nezduřazněnými účely mohou být např. rozvoj kultury, ochrana menšin apod. Pojem „obecně prospěšnosti“ obecně definován není a jeho posouzení je ponecháno na soudní praxi, což lze považovat za vhodné. Nadace není zřizována, aby přímo obecně prospěšnou činnost vykonávala, ale aby finančně podporovala její realizaci. Určitým negativním vymezením účelu nadace je i ustanovení týkající se zákazu podílu nadačních subjektů na financování politických stran a politických hnutí (§ 21 odst. 6 ZNNF).

Charakter nadací lze však vymežit **negativně**:

1) Nadace nemůže zrušit sebe sama, na základě rozhodnutí svých orgánů. Možnost zrušení nadace může být dána na základě zákona. Zřizovatel může v nadační listině stanovit přesné objektivní podmínky, při jejichž naplnění může povolati určitý orgán nadace nebo jiný subjekt, aby nadaci zrušil. Orgány nadace, které nadaci zruší pak plní vůli zřizovatele a neuplatňují svoji svobodnou vůli.

2) Nadace nesmí samostatně měnit nebo omezovat obsah nadační listiny. Taková změna je možná pouze způsobem a v souladu s pravidly stanovenými v zákoně či nadační listině.

3) Nadace nesmí ohrožovat a odnímat majetek nadačnímu účelu; musí svůj majetek užívat v souladu s nadační listinou k stanoveným účelům.

4) Nadace se nesmí odklonit od vůle zřizovatele. Je nepřijatelné, aby se nadace vzdálila od vůle zřizovatele tím, že sice zůstává formálně beze změn, ale je jí vůle zřizovatele vykládána jinak, než bylo zamýšleno. Proto není přípustné ani naplňování jiných než v nadační listině stanovených účelů.

Dílčí závěr: Nadace plní dvě základní funkce: funkci akumulární a funkci distributivní¹¹. Funkce akumulární spočívá ve shromažďování a rozmnožování majetku nadace, který pak distribuují třetím osobám, které je užívají k naplňování obecně prospěšných cílů (účelu).

Obecně platí, že pro zřízení nadace je nezbytná:

- a) nadační vůle (vůle zřídit nadaci jako samostatný subjekt práva),**
- b) existence alespoň minimálního nadačního majetku, jež je věnován určitému**
- c) nadačnímu účelu, který může (ale nemusí) být pozitivně vymezen.**

Návrh nového občanského zákoníku sleduje uvolnění koncepce nadací co do vymezení jejich účelu.

3.3. PRÁVNÍ SUBJEKTIVITA

Právní osoby, a tedy i nadace, jsou v zásadě postaveny na roveň osobám fyzickým, i když některá práva a povinnosti jsou však dána pouze osobám fyzickým, např. práva a povinnosti vyplývající z rodinně právních vztahů, dědického práva apod.

¹¹ Hurdík, J. – Tepec, I.: Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1998 str. 30

Z povahy nadačního institutu však vyplývají určitá omezení práv a povinností nadací i oproti ostatním právnickým osobám, ke kterým může dojít pouze na základě zákona. V zákoně však může být ponechána zřizovateli možnost stanovit si určité limity svou vůlí, projevenou v nadační listině.

Zákonná omezení jsou stanovena především z důvodů ochrany majetku pro nadační účel, mohou být stanovena ze strachu před přílišnou kumulací majetku a následným nepříznivým dopadem na ekonomiku státu (Švýcarsko, především u rodinných nadací), či z důvodů obav ze zneužití nashromážděného majetku.

Obecně přiznává občanský zákoník výslovně v § 18 odst. 1 právnickým osobám (tedy i nadacím a nadačním fondům) způsobilost mít práva a povinnosti a v § 19a odst. 1 ObčZ uvádí, že „*způsobilost nabývat práva a povinnosti může být omezena jen zákonem*“.

V zákoně o nadacích a nadačních fondech stanovuje poměrně přísná omezení pro použití majetku nadačních subjektů (§21 a násl. ZNNF), který může být užit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině (příp. ve statutu).¹² Nadace se rovněž nesmí podílet na financování politických stran (§21 odst. 6), nesmí poskytovat nadační příspěvky svým orgánům (§21 odst. 5), musí si stanovit pravidla pro omezení nákladů v souladu s § 22 ZNNF a vést o nich odděleně účetnictví. Další restrikce se týkají možného podnikání nadací (§23).

Majetek nadací i nadačních fondů je nezastavitelný a nesmí být ani předmětem jiného zajištění závazků (§ 23 odst. 2 ZNNF); nadace navíc mohou zcizit majetek, který je zapsán do nadačního rejstříku jako „nadační jmění“, pouze pokud to zřizovatele nevyloučí v nadační listině. Při prodeji majetku nebo pronájmu nemovitostí, které jsou součástí majetku nadace nebo nadačního fondu, nesmí být kupujícím nebo nájemcem člen správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizor ani osoby jim blízké ani právnická osoba, pokud členem jejího statutárního orgánu je člen správní rady či dozorčí rady nadace nebo nadačního fondu nebo revizor (§ 23 odst. 9 ZNNF).

3.4. NÁZEV NADACE

Název nadace je důležitým identifikačním a zároveň pojmovým znakem nadace (nadačního fondu). Slouží k označení a zároveň odlišení svého nositele. Při jeho určování je zřizovateli dána v podstatě volnost, při respektování obecných občanskoprávních

¹² Tato přísnost je vedena snahou znovu obnovit důvěru veřejnosti v nadační institut, která byla ztracena během provizoria v letech 1990 – 1997

ustanovení týkajících se absolutní ochrany názvu právnických osob (§ 19b odst. 2 českého ObčZ). Všechny ostatní osoby se musí zdržet užívání stejného nebo zaměnitelného názvu; přičemž zde platí pravidlo priority.

Zákon vyžaduje, aby součástí názvu nadace bylo i označení právní formy „nadace“, u nadačního fondu pak označení „nadační fond“ (§ 1 odst. 3 ZNNF). Označení má význam při identifikaci nadačních subjektů, neboť ostatní právnické osoby nesmějí takové označení ve svém názvu nebo obchodní firmě používat.

3.5. SÍDLO NADACE

Sídlo je rovněž důležitým a nezbytným znakem právní osobnosti nadace, neboť bez sídla je existence jakékoli právnické osoby vyloučena. Sídlo musí být určeno již při zřízení nadace¹³, přičemž při určení sídla je nadační listině nebo statutu dána volnost. V zásadě nemusí být sídlo a faktické působišť nadace v jednom místě.

V souladu s § 3 odst. 2 písm. a) ZNNF musí být sídlo určeno jako podstatná náležitost nadační listiny při zřízení nadace i nadačního fondu.

V obecné úpravě společné pro všechny právnické osoby, zakotvené v § 19c ObčZ, jsou specifikována pravidla pro určení sídla právnické osoby. Je preferováno skutečné sídlo a současně omezena možnost umístění sídla do bytu. „*Sídlo musí být určeno adresou, kde právnická osoba skutečně sídlí, tedy místem, kde je umístěna její správa a kde se veřejnost může s právnickou osobou stýkat.*“¹⁴

4. ZŘÍZENÍ A VZNIK NADACE JAKO PRÁVNICKÉ OSOBY

4.1. ZŘÍZENÍ NADACE – SOUKROMOPRÁVNÍ ÚKON

Pro zřízení nadace je zcela zásadní a nejdůležitější **projev vůle zřizovatele**, kterému zákon stanovuje potřebný obsah a formu. Nadace mohou být zřizovány právními úkony soukromého práva buď *inter vivos* nebo *mortis causa*.

Zřízení nadace i nadačního fondu regulováno v ustanovení § 3 až 6 ZNNF. Je respektována obecná úprava občanskoprávní v tom smyslu, že je zachována dvoufázovost

¹³ Český občanský zákoník sice v § 19c stanovuje obecnou úpravu, kdy stanovuje že „sídlo právnické osoby musí být určeno při jejím vzniku“, nicméně se jedná o obsoletní ustanovení, neboť veškeré speciální úpravy vyžadují určení sídla již při samotném zřízení právnické osoby. Blíže též: *Jehlička, O.-Švestka, J.-Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 5. vydání. Praha. C. H. Beck 1999, str.111*

¹⁴ § 19c odst. 2 ObčZ.

procesu vzniku tohoto typu právnických osob. Je odlišen okamžik zřízení a samotného vzniku nadace, který je vázán na akt veřejnoprávní povahy.

Soukromoprávní nadace může být zřízena 3 způsoby (§ 3 odst. 1 ZNNF):

- 1) písemnou smlouvou uzavřenou mezi zřizovateli,
- 2) zakládací listinou, je-li zřizovatel jediný,
- 3) závětí (§ 477 odst. 2 ObčZ, § 3 odst. 1 ZNNF)

Souhrnně je tento základní dokument o zřízení nadace nazýván v zákoně „nadační listina“, přičemž se jedná o legislativní zkratku)¹⁵. Nadace i nadační fond mohou být zřízeny jak jednostranným tak dvou- či vícestranným právním úkonem, které z hlediska formy i obsahu vyhovují zákonným požadavkům.

Dílčí závěr: Pro zřízení nadace je zcela zásadní a nejdůležitější projev vůle zřizovatele, kterému zákon stanovuje potřebný obsah a formu. Zřizovatel tímto způsobem určuje základní rozměr existence a činnosti nadace. Do dalšího právního života nadačního subjektu již nemá možnost zasahovat; tzv. princip úplného oddělení majetku nadace od zřizovatele. Proto je třeba při zřizování věnovat takovému projevu „nadační“ vůle náležitou pozornost.

4. 2. NÁLEŽITOSTI NADAČNÍ LISTINY

Aby mohla být nadace platně zřízena, nadační listina musí splňovat následující formální a obsahové požadavky (náležitosti).

4.3. FORMÁLNÍ NÁLEŽITOSTI

Forma zřizovacího dokumentu je stanovena zákonem a její nedodržení má za následek neplatnost takového právního úkonu podle § 39 ObčZ.

Zákon o nadacích a nadačních fondech určuje v § 3 odst. 1 věta druhá požadavky kladené na formu zřizovací nadační listiny: *„Zřizuje-li se nadace nebo nadační fond smlouvou, musí být pravost podpisu zřizovatelů na smlouvě úředně ověřena; zřizuje-li se nadace nebo nadační fond zakládací listinou či závětí, musí být nadační listina pořizena ve formě notářského zápisu.“*

Zákon vyžaduje legalizaci podpisů, v případě, že se jedná o zřízení nadačního subjektu více zakladateli sepsáním písemné smlouvy. Takové ověřování podpisů provádějí jednak notáři, v souladu s úkoly stanovenými v notářském řádu a též příslušné úřady ve smyslu

¹⁵ Těto zkratky je využíváno i v textu této studie pro základní dokumenty jednotlivých právních úprav

zákona ČNR č. 41/1993 Sb., o ověřování shody opisů nebo kopie listin a o ověřování pravosti podpisů okresními a obecními úřady a o vydávání potvrzení orgány obcí a okresními úřady. Ověřování podpisů provádějí též konzulární úřady, k čemuž však chybí zákonný podklad¹⁶.

Kvalifikovanou písemnou formu - formu notářského zápisu, sepsaného v souladu s notářským řádem, který má důkazní sílu veřejné listiny, musí mít nadační listina v případě, že je nadace zřizována jako jednostranný právní úkon jediného zřizovatele. Obdobně je tomu v případě, že zřizovatelem je osoba, která zřizuje nadaci závětí, čímž porizuje svým majetkem pro případ smrti.

4.4. OBSAHOVÉ NÁLEŽITOSTI

Z povahy nadačního institutu jako „souboru účelově určeného majetku“ však plyne, že by měla být nadána alespoň minimálním majetkem.

Nadaci si lze též těžko představit bez určení **názvu a sídla, minimální organizační struktury a způsobu jednání** nadačního subjektu navenek.

V **Česku** se požadavky na obligatorní obsah nadační listiny liší při zřizování nadace a nadačního fondu *inter vivos* a *mortis causa*.

Písemná smlouva i zakládací listina (zřizovací dokumenty *inter vivos*) musí obligatorně obsahovat tyto náležitosti stanovené v § 3 odst. 2 ZNNF:

*a) **název a sídlo nadace nebo nadačního fondu**, jedná se o legální pojmový znak a identifikaci právní osobnosti daného subjektu; pro určení sídla, které je rozhodující pro určení místní příslušnosti rejstříkového soudu, lze použít analogii ustanovení § 2 odst. 3 ObchZ – sídlem je adresa, která je jako sídlo zapsaná v rejstříku (formální sídlo),*

*b) **název, popřípadě obchodní firma, sídlo a identifikační číslo zřizovatele (zřizovatelů), popřípadě doklad o právní subjektivitě zahraničního zřizovatele, jde-li o právnickou osobu, nebo jméno, příjmení, popřípadě obchodní firmu, rodné číslo, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt zřizovatele (zřizovatelů), jde-li o fyzickou osobu,***

*c) **vymezení účelu, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje; konkrétní účel, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje, musí být ve shodě s obecně prospěšným cílem,** (účel a cíl jsou synonyma, zákonodárce měl namysli rozvedení obecně prospěšného*

¹⁶ Srov. Hurdík, J. – Telec, I.: Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1998, str. 59

účelu), výstižnou a promyšlenou formulaci účelu lze považovat za jednu z nejdůležitějších obsahových náležitostí zakládacího dokumentu,

d) výši, popřípadě hodnotu majetkového vkladu, který se každý zřizovatel zavazuje vložit do nadace nebo nadačního fondu; jde-li o vklad nepeněžitý, musí být určen předmět vkladu a oceněn znalcem (z. č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících); cenné papíry musí být buď oceněny znalcem nebo osobou spravující cenné papíry na základě smluv podle zvláštního zákona; postačí ocenění jedním znalcem, na rozdíl od oceňování majetku obchodních společností, kde je nutno povolát znalce dva; aby se mohl vklad stát součástí nadačního jmění, musí splňovat podmínku trvalého výnosu a zákonem stanovené meze 0,5 mil. Kč, pod kterou hodnota nesmí klesnout (ani krátkodobě),

e) počet členů správní rady, jména, příjmení, rodná čísla, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt členů první správní rady s uvedením způsobu jejich jednání jménem nadace nebo nadačního fondu; jedná se určení první správní rady, protože další se již do tohoto dokumentu nezapisují, důležité je jasně a správně právně vymezit kompetence, jež se týkají reprezentace (jednání a podepisování) jménem nadačního subjektu navenek,

f) počet členů dozorčí rady, jména, příjmení, rodná čísla, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt členů první dozorčí rady anebo jméno, příjmení, rodné číslo, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt prvního revizora, vykonává-li působnost dozorčí rady revizor,

g) stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace nebo nadačního fondu podle § 22 nebo určení, že pravidlo má být stanoveno statutem nadace nebo nadačního fondu, zřizovatel má na výběr ze dvou alternativ – určí přímo pravidlo pro omezení nákladů tím, že vybere jednu z v § 22 ZNNF uvedených možností, nebo jeho určení přenechá statutu, tj. na rozhodnutí správní rady.

h) určení osoby, která spravuje majetkové vklady zřizovatele (zřizovatelů) do vzniku nadace nebo nadačního fondu; na nadaci (nadační fond) přecházejí majetkové vklady až okamžikem vzniku těchto subjektů; časový úsek mezi zřízením a vznikem spravuje majetek osoba určená zřizovateli, v okamžiku vzniku nadačního subjektu na ni přejdou (jedná se o legální cesi) majetkové vklady.

i) podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytnout, nebo určení, že tyto náležitosti mají být stanoveny statutem nadace nebo nadačního fondu. Majetek může být použit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině nebo ve statutu nadace či nadačního fondu (§21 ZNNF),

výslovně je v zákoně uvedeno, že se tyto subjekty nesmí podílet na financování politických stran a hnutí.

Na poskytnutí nadačního příspěvku má druhá strana právní nárok pouze tehdy, když vznikl závazek nadačního subjektu jej poskytnout.

Při **zřízení nadace závětí** (*mortis causa*) musí být respektována právní úprava obsažená v § 476 anasl. ObčZ (dědění ze závěti) modifikovaná ustanoveními ZNNF.

Co se týče obsahových náležitostí, nepožaduje ZNNF zahrnout do závěti všechny obsahové náležitosti, které jsou předepsány pro zřizovací dokument *inter vivos*. Důvodem je fakt, že od sepsání závěti do úmrtí zůstavitele může uběhnout delší časové období a může dojít ke změně poměrů. Proto není nutné v závěti uvést údaje o personálním složení správní a dozorčí rady. V závěti však musí být určena zcela konkrétně osoba – vykonavatel závěti, která nahradí testátora a učiní potřebné úkony, související s personálním obsazením orgánů nadace atd.

Obligatorní obsahové náležitosti závěti jsou pouze takové, jež mají zásadní a trvalou povahu. Jedná se o název nadace (nadačního fondu), vymezení účelu § 3 odst. 2 c), určení výše, příp. hodnoty vkladu § 3 odst. 2 d), stanovení pravidel pro určení nákladů § 3 odst. 2 g) a podmínky pro poskytování nadačních příspěvků § 3 odst. 2 i) ZNNF.

Zároveň musí zřizovatel určit v závěti osobu (vykonavatele závěti), která je povolána ke jmenování prvních členů orgánů nadace a nadačního fondu, pokud tak sám zřizovatel nepořídil v závěti. Pokud závěť neobsahuje tyto obligatorní obsahové náležitosti, je částečně neplatná v ustanoveních, které se týkají zřízení nadace.

4.5. STATUT NADACE

Statut je základní právní a organizační dokument nadace, který upravuje vnitřní poměry, organizační strukturu nadace i některé aspekty vztahů nadace ke třetím osobám.

Je základním vnitřním předpisem nadace a druhým nejdůležitějším dokumentem. K jeho vydání je povolána správní rada, která tak musí učinit nejpozději 30 dnů ode dne vzniku nadace; statut musí být v souladu s nadační listinou a je obligatorní součástí nadačního rejstříku.

Podle dikce zákona (§ 4 odst. 1 ZNNF) statut upravuje postup pro jednání orgánů nadace nebo nadačního fondu, podmínky pro poskytování nadačních příspěvků. Dále může ve statutu dojít např. k vymezení okruhu osob, kterým je lze poskytovat, způsob, jakým se nadační příspěvky poskytují a i další otázky, které mají být podle zákona obsaženy v nadační listině a ve statutu nadace nebo nadačního fondu.

Dílčí závěr: České právo považuje za základní a stěžejní dokument nadační listinu (závěť, nadační smlouvu), ve které je vyjádřena neměnná vůle zřizovatele, a zákon stanovuje její podstatné obsahové náležitosti (§ 3 odst. 2 a 3 ZNNF) Statut (reglement) nadace (nadačního fondu) je pak dokumentem méně významným, který svým obsahem nesmí odporovat nadační listině (smlouvě), je většinou vyhotoven příslušným orgánem nadace (nadačního fondu) až po jejím vzniku. Statut může být vydán zřizovatelem nadace spolu s nadační listinou; pokud jej zřizovatel nevyhotoví, statut vydá do třiceti dnů ode dne vzniku nadace správní rada.¹⁷

4.6. VZNIK NADACE JAKO SUBJEKTU PRÁVA

Ke vzniku nadace jako subjektu práva může dojít na základě několika právních skutečností. Nejdůležitější je v této souvislosti otázka, zda je vznik nadace jako právnické osoby vázán na spolupůsobení určité veřejné autority nebo zda vzniká již samotným soukromoprávním úkonem, či na základě jiné právní skutečnosti.

Podle míry účasti státu na vzniku nadačního subjektu rozeznává právní teorie tři přístupy:

O *princip volnosti vzniku* se jedná, pokud stát sice požaduje zápis určitých údajů do zákonem stanoveného rejstříku, ale neosobuje si žádný vliv na vznik právnické osoby (mimo stanovení požadavků na formu a obsah zřizovacího dokumentu), ke kterému dochází na základě projevu vůle zřizovatele. Zápis do rejstříku má pouze deklaratorní účinky a je předepsán především z důvodu ochrany práv třetích osob; jedná se zároveň o určitou formu preventivního veřejného dohledu nad nadacemi, především tam, kde není zřízen orgán dohledu.

V jednotlivých evropských právních úpravách (Švýcarsko, Německo, Rakousko, Česká republika, Slovensko atd.) je velmi rozšířen *princip registrační*. Jedná se o zvláštní druh soudního nebo správního řízení, jehož smyslem je posoudit, zda zřizovaná právnická osoba splňuje požadavky kladené zákonem pro její právní formu. Se zápisem do zákonem stanoveného rejstříku je spojen vlastní vznik právnické osoby (nadace, nadačního fondu) jako subjektu práva. Takový zápis má konstitutivní účinky. Registrace ve veřejném rejstříku přispívá též ke zvýšení důvěryhodnosti daného subjektu jako potenciálního

¹⁷ § 232 odst. 2 navrhované obecné části občanského zákoníku, viz Eliáš, K. op. cit. str.

smluvního partnera a k ochraně práv třetích osob. I v tomto případě se jedná o určitý preventivní dohled nad nadacemi.

V **Česku** právní řád požaduje pro vznik všech nadací a nadačních fondů akt registrace – konstitutivní zápis do nadačního rejstříku (§ 5 ZNNF). Nadační rejstřík je veden příslušnými rejstříkovými soudy samostatně; odděleně od obchodního rejstříku. Tato úprava odpovídá obecné úpravě zřízení a následného vzniku právnických osob zakotvené v ObčZ. Zápis do rejstříku má konstitutivní účinky; až tímto okamžikem se daný útvar stává samostatným subjektem práva.

Pro třetí typ - *povolovací (koncesní) princip* je typická intervence ze strany státu při vzniku právnické osoby (nadace) – nutnost získání povolení (koncese).

5. REJSTŘÍK, REGISTRAČNÍ ORGÁN, PODMÍNKY REGISTRACE

5. 1. REJSTŘÍK A REGISTRAČNÍ ORGÁN

V **České republice** je **nadační rejstřík**, obdobně jako rejstřík obchodní, veden místně příslušným krajským soudem.

Nadační rejstřík je veřejný registr, do kterého se zapisují zákonem stanovené údaje a ukládají se u nich další pro život nadace důležité dokumenty. Pro právní režim rejstříku rozhodující zvláštní úprava v ZNNF; pokud tato zvláštní úprava nestanoví jinak, jsou pro vedení a řízení ve věcech týkajících se obchodního rejstříku úprava § 27 a násl. ObchZ a § 200d až §200d OSŘ.

Obsahové náležitosti návrhu na zápis do nadačního rejstříku jsou stanoveny v § 4 odst. 5 ZNNF.

Návrh na zápis musí obsahovat.

- a) název, sídlo a identifikační číslo nadace nebo nadačního fondu,
- b) název, popřípadě obchodní firmu, sídlo a identifikační číslo zřizovatele (zřizovatelů), jde-li o právnickou osobu, nebo jméno, příjmení, popřípadě obchodní firmu, rodné číslo, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt zřizovatele (zřizovatelů), jde-li o fyzickou osobu,
- c) účel nadace nebo nadačního fondu,
- d) výše nadačního jmění nebo výše majetkového vkladu u nadačního fondu,
- e) jména, příjmení, rodná čísla, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt členů správní rady a způsob jejich jednání jménem nadace nebo nadačního fondu,

f) jména, příjmení, rodná čísla, popřípadě datum narození, a trvalý pobyt členů dozorčí rady, popřípadě revizora, není-li dozorčí rada zřízena,
g) výčet majetku, který tvoří peněžitý nebo nepeněžitý vklad nebo nadační dar do nadačního jmění s uvedením jeho popisu a hodnoty, obchodní firma banky nebo pobočky zahraniční banky a číslo zvláštního účtu, na němž je peněžitý vklad nebo nadační dar uložen, údaje o smlouvě o správě cenných papírů podle zvláštního zákona, jsou-li součástí nadačního jmění cenné papíry, spravované na základě této smlouvy k tomu oprávněnou osobou.

K návrhu na zápis nadace nebo nadačního fondu do rejstříku se přikládá **nadační listina** spolu s následujícími doklady - doklad o splacení peněžitého vkladu, u nadací doklad o zřízení zvláštního účtu, na němž je peněžitý vklad uložen, popřípadě doklad o převzetí nepeněžitého vkladu vystavený osobou spravující vklady, smlouva o správě cenných papírů, jsou-li součástí nadačního jmění cenné papíry. Dále je nutno přiložit výpisy z rejstříku trestů¹⁸ – členů správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizora, které nesmí být starší šesti měsíců.

Součástí nadačního rejstříku je sbírka listin, která obsahuje jako povinnou součást statut nadace a výroční zprávy o činnosti a hospodaření. Její součástí jsou, mimo výše uvedených písemností, další dokumenty (např. účetní závěrky a zprávy auditora, rozhodnutí o volbě členů orgánů, znalecké posudky o ocenění nepeněžitého vkladu apod.)

5.2. REGISTRACE VZNIKU A ZÁNÍKU NADACE

Dle ZNNF je vznik i zánik nadací a nadačních fondů vázán na veřejnoprávní úkon – zápis a výmaz z nadačního rejstříku.

Registrace zákonem stanovených údajů ve veřejném rejstříku je zcela nezbytná především z důvodu ochrany práv třetích osob. Zápis do rejstříku konstitutivní účinky a rozhodující význam pro vznik nadace jako subjektu práva.

Výmaz následuje po majetkovém vypořádání (likvidaci) nebo, pokud dochází k zániku nadačního subjektu bez likvidace, po převedení majetku na právního nástupce.

¹⁸ podle zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů

6. ZMĚNA ZÁKLADNÍCH DOKUMENTŮ

Pro zřízení a samostatný právní život nadačního subjektu hraje rozhodující roli vůle zřizovatele, projevená ve zřizovací listině (příp. ve statutu či reglementu). Obecně platí **zásada nezměnitelnosti** nadační vůle, ale během existence nadace však může dojít k určitým událostem, které zřizovatel předpokládat nemohl, a proto je nutné stanovit, kdo může v těchto výjimečných případech potřebnou změnu. Změna musí být vždy provedena tak aby byla pro nadaci přínosem a co nejvíce respektovala vůli zřizovatele.

Teoreticky může dojít ke změně základních dokumentů:

- a) na základě rozhodnutí vnitřního orgánu nadace, přičemž
 - aa) je nutné následný souhlas veřejné autority
 - ab) není nutné schválení veřejnou autoritou
- b) na základě rozhodnutí veřejné autority
- c) na základě rozhodnutí soudu

6.1. ZMĚNA NADAČNÍ LISTINY

Podle současné právní úpravy není zákonem povolán žádný orgán nadace ani úřad veřejné správy, který by mohl provést změnu nadační listiny, což nevyhovuje potřebám praxe¹⁹. Ač to není výslovně stanoveno, při absenci možnosti změny prostřednictvím orgánů nadace i příslušné veřejné autority, je orgánem, který může změnu provést, soud.

Dílčí závěr: Problematika možnosti změny základního dokumentu nadace – nadační listiny je velmi složitá. Za prioritní je nutno co nejvíce respektovat vůli zřizovatele nadace. Během existence nadace však mohou nastat situace, které nelze řešit jinak, než změnou nadační listiny. Skutečnost, že platný český ZNNF tuto otázku neřeší, lze považovat za nedostatek. Orgánem povoláním ke změně nadační listiny by měl být soud v nesporném řízení. Pokud je zřizovatel naživu, situace by se dala řešit dodatečným projevem vůle, schváleným soudem. Problém však nastává především v případech, kdy byla nadace zřízena závětí. V takovém případě by měl soud rozhodnout na návrh toho, kdo osvědčí právní zájem.

¹⁹ Ve vládním návrhu zákona o nadacích a nadačních fondech z roku 1996 byl institut veřejného dohledu nad nadacemi, který měl v tomto směru určité pravomoci, navrhován, nicméně během projednávání v PS PČR došlo k jeho vypuštění, aniž by byla tato situace řešena jinak. Autorka to považuje za hrubou chybu zákonodárců.

6. 2. MOŽNOST ZMĚNY STATUTU

Změna statutu je možná úkonem správní rady (§ 4 odst. 2 ZNNF), která je však omezena při těchto změnách obsahem nadační listiny, se kterou musí být statut i po změně v souladu. Související otázkou je, které z podstatných náležitostí nadační listiny byly ponechány na regulaci statutem. Jde především o stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace a nadačního fondu a o podmínky, okruh osob a způsob poskytování nadačních příspěvků, jakož i další otázky.

7. ÚČEL NADACE, MOŽNOST JEHO ZMĚNY, PODNIKÁNÍ

7.1. ÚČEL NADACE

Účel představuje jednu z nejdůležitějších a zároveň nejobtížněji definovatelnou součástí, kterou je nutno zakotvit v nadační listině. Při vymezování nadačního účelu je nutno určit jednak vlastní účel nadace a jednak okruh destinatářů, jež z plnění nadačního účelu profitují.

V České republice je právní zakotvení velmi striktní a stanovuje, že nadační účel může být pouze „**obecně prospěšný**“. Zákon o nadacích a nadačních fondech podává v § 1 odst. 1 příkladný výčet účelů (cílů) nadace, které považuje za obecně prospěšné. Jedná se slovy zákona „*zejména o rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu*“. Dalšími, v zákoně nezdůrazněnými účely mohou být např. rozvoj kultury, ochrana menšin apod.

Pojem „obecné prospěšnosti“ obecně definován není a jeho posouzení je ponecháno na soudní praxi, což lze považovat za vhodné. Nadace není zřizována, aby přímo obecně prospěšnou činnost vykonávala, ale aby finančně podporovala její realizaci. Určitým negativním vymezením účelu nadace je i ustanovení týkající se zákazu podílu nadačních subjektů na financování politických stran a politických hnutí (§ 21 odst. 6 ZNNF).

Dílčí závěr: Účel představuje jeden z nejdůležitějších a zároveň nejobtížněji definovatelných údajů, který je nutno zakotvit v nadační listině. Existuje přímá úměra mezi přesností stanovení nadačního účelu a nadějí na dlouhý nadace. Proto je třeba formulaci nadačního účelu věnovat značnou pozornost.

Do budoucna by mělo dojít²⁰ k rozšíření dovoleného účelu nadací z výlučně obecně (veřejně) prospěšného účelu i na účel dobročinný, čímž se umožní zřizování i tzv. rodinných nadací.

Platná právní úprava obsahuje demonstrativní výčet obecně (veřejně) prospěšných cílů v § 1 odst. 1 ZNNF.

7.2. ZMĚNA ÚČELU

Nadace není nadána vlastní vůlí, proto nesmí měnit ani omezovat nadační účel určený zřizovatelem. Může však nastat situace, kterou zřizovatel nemohl předpokládat, kdy je změna nadačního účelu nutná.

Obecně je požadováno, aby byl účel měněn co nejméně jak je to jen možné (*tzv. doctrine of cy-prés*)²¹.

ZNNF však tuto problematiku neřeší, což je nevyhovující.

7.3. PODNIKÁNÍ NADACÍ

Vedle klasických nadací, které spravují účelově věnovaný majetek a jeho výnos užívají k naplňování nadačního účelu, existují však i nadace, které podnikají (příp. se podílejí na podnikání jiné osoby) a tím zajišťují výnos, který je následně použit pro nadační účel.

Právní teorie rozlišuje dvě základní formy podnikání u nadací :

- a) nadace podnikající přímo, kdy je podnikatelská činnost vykonávána přímo nadací,
- b) nadace podnikající nepřímo, kdy nadace má určitou majetkovou účast v jiné právnické osobě

a) přímé podnikání

V Česku je v § 23 odst. 1 ZNNF stanoveno, že nadace a nadační fondy nesmí vlastním jménem podnikat; z tohoto pravidla však existuje několik zákonných výjimek. Nadační subjekty mohou pronajímat nemovitosti, pořádat loterie, tomboly, veřejné sbírky, kulturní, společenské, sportovní a vzdělávací akce.²² Tato striktní úprava je odrazem snahy zákonodárce o zachování majetku nadace pro naplňování nadačního účelu a minimalizaci

²⁰ Po vzoru italské, německé, švýcarské platné úpravy i rakouské úpravy z roku 1974 (dnes platí v Rakousku zákon o soukromých nadacích z roku 1993)

²¹ Pojem pochází z francouzského „aussi prés“ – tak blízko jak jen možno

²² Koncepce zákazu podnikání v ZNNF není zcela vyhovující, blíže *Hurdik, J.- Telec I.: Zákon o nadacích a nadačních fondech, Komentář, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 1998, str. 158*

rizik souvisejících s podnikáním. Nadace i nadační fondy mohou dále vykonávat i jinou výdělečnou činnost, která však nesmí naplnit pojmové znaky podnikání.

V dubnu 2002 byla přijata novela zákona o nadacích a nadačních fondech (č. 210/2002 Sb), která zpřesnila dosavadní úpravu možných hospodářských aktivit nadací a nadačních fondů a přináší i některé změny. Co se týče majetkových poměrů a hospodaření nadačních subjektů, došlo novelou k celé řadě změn týkajících se nakládání s nadačním jměním.²³

Původní zákon z roku 1997 umožňoval pouze značně omezené možnosti investic; kdy nadace mohly nakupovat pouze státem emitované cenné papíry. Mimo to byla omezena možnost měnit skladbu nadačního jmění, což vedlo k stagnaci nadačních subjektů. Důvodem přísné právní úpravy byla pravděpodobně obava zákonodárce z opětovného zneužití nadačního institutu. V praxi to však znamenalo omezení zhodnocování a navyšování nadačního jmění, tedy hlavního úkolu, který mimo rozdělování nadačních příspěvků mají nadace plnit.

Nově je upravena otázka možné zcizitelnosti nadačního jmění. Nezcizitelnost je zachována, ale pouze pokud tak rozhodne zřizovatel nebo dárce. Pokud takové omezení ze strany uvedených subjektů neexistuje, s nadačním jměním může být disponováno, ale pouze v souladu s cíli nadace a péčí řádného hospodáře. Touto úpravu je sledován účel možného navyšování majetku nadace. Majetek nadace nebo nadačního fondu však nesmí být zástavou ani předmětem jiného zajištění závazku.

Dále je nadacím dána možnost investovat finanční prostředky nadace nejen do státních cenných papírů i do dalších peněžních instrumentů, které zákon přesně vymezuje v § 23 odst. 3 písm. a) ZNNF. Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, mohou být použity též pro nákup nemovitostí. Z důvodů ochrany nadačního jmění platí i nadále zákaz půjčování peněžních prostředků z nadačního jmění.

b) nepřímé podnikání

V zásadě je možnost majetkové účasti nadací i nadačních fondů v jiných právnických osobách vyloučena. Výjimkou je ustanovení § 23 odst. 5 ZNNF: „*Nadace může úplatně nabývat majetkové účasti na akciových společnostech v rozsahu stanovené tímto zákonem a být zakladatelem obecně prospěšné společnosti.*“ Celkový rozsah úplatně majetkové účasti na akciových společnostech nesmí přesáhnout 20 % z majetku nadace po odečtení

²³ Blíže „Zákon nově umožňuje flexibilně měnit strukturu nadačního jmění“, rozhovor s JUDr. Lenkou Deverovou, Časopis Grantis 2002 č. 6, str. 2 a násl.

hodnoty nadačního jmění. Mimo to existuje celá řada omezení hospodářských aktivit stanovených ZNNF, které mají chránit nakumulovaný majetek.

Dílčí závěr: V zákoně o nadacích a nadačních fondech je zakotven zákaz podnikání nadací; z tohoto zákazu však existuje několik zákonem stanovených výjimek.

7.4. MOŽNOST ÚČASTI NA POLITICKÝCH AKTIVITÁCH

Nadace i ostatní neziskové organizace tvoří specifickou kategorii právnických osob, jejíž charakteristickým znakem je mimo jiné striktní oddělení od státu (veřejné moci) a jeho činitelů. S tímto souvisí i požadavek jejich politické neutrality, která je důležitá pro dlouhodobou existenci nadací a naplňování jejich účelů.

Otázka možné podpory politických aktivit byla diskutována od počátku 90. let a vyústila ve výslovný zákaz podílu nadací a nadačních fondů na financování politických stran a hnutí (§ 21 odst. 6 ZNNF). Touto formulací došlo k negativní vymezení nadačního účelu.

Dílčí závěr: Nadace, které tvoří nedílnou složku neziskového sektoru, který se vyznačuje nezávislostí na zbývajících dvou sektorech. Vzhledem k zájmu na dlouhodobé existenci nadací, které svými výnosy slouží k užitečnému cíli, je vhodné zachování politické neutrality těchto subjektů. Politické aktivity by mohly vést ke ztrátě důvěry a dalším negativním důsledkům pro celý neziskový sektor, což není žádoucí.

8. VNITŘNÍ ORGANIZACE, REPREZENTACE NADACE

8.1. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Celkové pojetí organizace a vedení nadací je regulováno dvěma soubory norem. Jedná se jednak o **zákonné** zakotvení doplněné judikaturou a dále o specifická pravidla stanovená projevem vůle zřizovatele a zakotvená v **nadační listině**, popř. ve statutu (reglementu).

Při vytváření těchto pravidel je nutno brát v úvahu specifické postavení nadačních subjektů, jejich nevládní a nevýdělečný charakter, účelovost užití nadačního majetku a trvalost jejich existence. Vnitřní pravidla jsou zachycena především ve statutu, reglementu či jinak nazvaném dokumentu, jehož obsah musí být v souladu s nadační listinou.

I když se obsah tohoto dokumentu může lišit případ od případu, je možnou nalézt celou řadu společných znaků.

Orgán, který by utvářel vůli nadace (podobný spolkovému shromáždění) je u tohoto subjektu pojmově vyloučen a nelze jej zřídít ani v nadační listině ani v jiném dokumentu.

Ze zákona vyplývá, že již v okamžiku zřízení nadace musí být určen **výkonný orgán** (správní rada), který bude zajišťovat vedení a správu nadace. Musí být uveden v nadační listině.

ZNNF požaduje rovněž existenci **kontrolního a dozorčího** orgánu nadace – dozorčí rady, příp. revizora.

Obsahuje celou řadu ustanovení regulujících zřízení orgánů nadace (správní rady, dozorčí rady, příp. revizora), jejich postavení, práva a povinnosti, působnost atd.

8.2. SPRÁVNÍ RADA (RADA NADACE)

Správní rada je obligatorním a nejdůležitějším orgánem, jež činí právní úkony v souladu s vůlí zřizovatele nadace. Je **statutárním orgánem** a do její působnosti patří správa majetku, řídicí činnost a rozhodování o všech záležitostech nadace. Při své činnosti musí respektovat ustanovení právních předpisů, nadační listiny a statutu (reglementu). Obecně je platná zásada neslučitelnosti řídicích a kontrolních orgánů; nepřipustné je též, aby členu správní rady nebo osobě jemu blízké byly poskytovány prostředky k plnění účelu nadace. Zřizovatel může být členem správní rady, pokud splní podmínky pro výkon funkce. Obecně je zakázáno, aby členu správní rady nebo osobě jemu blízké byly poskytovány prostředky k plnění účelu nadace.

Pozice a působnost správní rady je výslovně zakotvena v § 10 až § 16 ZNNF. Do výlučné působnosti správní rady náleží:

- a) vydat statut a rozhodovat o jeho změnách,
- b) schvalovat rozpočet a jeho změny,
- c) schvalovat roční účetní závěrku a výroční zprávu o činnosti a hospodaření,
- d) rozhodovat o sloučení, pokud není sloučení vyloučeno nadační listinou,
- e) volit nové členy správní rady a dozorčí rady, popřípadě revizora, nestanoví-li nadační listina jinak, a rozhodovat o odvolání člena správní rady, člena dozorčí rady, popřípadě revizora, přestane-li splňovat podmínky členství nebo funkce; z členů správní rady volit a odvolávat jejího předsedu,
- f) stanovit výši odměny za výkon funkce člena správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizora,

g) rozhodovat o zvýšení nebo snížení nadačního jmění²⁴ .

Správní rada je **statutárním orgánem** nadačního subjektu. Otázkou je, zda jedná jako celek navenek (společné jednání všech jejích členů) nebo zda mohou jednat i její jednotliví členové. Důležité je pro odpověď na tuto otázku ustanovení § 3 odst.1 písm. e) ZNNF, který stanoví jako obligatorní obsahovou náležitost nadační listiny uvedení způsobu jednání členů správní rady jménem nadace; totéž je požadováno pro údaje zapisované do rejstříku.

Z toho plyne, že je ponecháno na nadační listině, zda budou jménem nadačního subjektu vystupovat všichni členové společně nebo jen některý z nich, příp. více členů apod.²⁵ Správní rada může činit i další úkony, které nebyly zákonem, nadační listinou, statutem nebo vnitřními předpisy svěřeny do pravomoci jiných orgánů; přirozeně musí být v souladu s právem a dobrými mravy a vůlí zřizovatele vyjádřenou v nadační listině.

Nadační listina může stanovit počet a délku funkčního období členů správní rady. Pokud v ní takové ustanovení chybí, zákon předepisuje v § 11 odst. 1 ZNNF, že správní rada musí mít nejméně tři členy; počet členů musí být vždy dělitelný třemi (§12 odst. 1 ZNNF), funkční období je tříleté, přičemž pro zachování kontinuity je každý rok je nově jmenována 1/3 členů (§13 odst. 3 ZNNF). Opětovné zvolení člena správní rady je možné.

Zákon stanovuje i požadavky pro schopnost výkonu funkce člena správní rady (§11 odst. 2 ZNNF) a reguluje zánik členství se správní radě (§15 ZNNF).

Je nepřípustné, aby členu správní rady nebo osobě jemu blízké byly poskytovány prostředky k plnění účelu nadace nebo nadačního fondu. Člen správní rady nemůže být zároveň členem statutárního či kontrolního orgánu právnické osoby, které jdou poskytovány prostředky k plnění účelu nadace nebo nadačního fondu²⁶. Členem správní rady může být zřizovatel, pokud splní zákonné podmínky výkonu této funkce.

K zániku členství ve správní radě (§ 15 ZNNF) dochází na základě těchto právních skutečností: a) uplynutím funkčního období,

b) úmrtím

²⁴Výslovně byla zakotvena možnost snížení nadačního jmění až novelou ZNNF č.210/2002 Sb., protože v praxi nebyla jistota v situaci, kdy došlo k poklesu nadačního jmění.

²⁵ Problém může nastat u zřízení nadace (nadačního fondu) závětí. V závěti je třeba určit osobu, která později jmenuje první členy správní rady; o určení způsobu jednání však nehovoří.

²⁶ Zákonodárce se tímto způsobem snažil o zabránění ovlivňování a zneužití postavení člena správní rady nadace

c)odvoláním, přestane-li člen splňovat podmínky pro členství nebo porušil-li závažným způsobem nebo opakovaně tento zákon, nadační listinu nebo statut nadace nebo nadačního fondu anebo i z jiných důvodů, pokud jsou stanoveny v nadační listině,

d)odstoupením.

Členství ve správní radě je údaj, který se zapisuje do rejstříku, proto je správní rada povinna uvést do souladu rejstříkový a skutečný stav. Musí dojít k výmazu členství z rejstříku, které má pouze deklaratorní účinky.

Soud má působnost ve věcech odvolání člena správní rady. Může tak učinit na návrh člena správní rady, dozorčí rady, zřizovatele, vykonavatele závěti, kterou byly nadace nebo nadační fond zřízeny, nebo osoby, která osvědčí právní zájem (§ 15 odst. 2 ZNNF).

Jestliže v důsledku zániku členství ve správní radě nemá nadace nebo nadační fond statutární orgán nebo ve správní radě zůstal pouze jeden její člen, jmenuje nové členy správní rady soud na návrh zřizovatele, vykonavatele závěti, dozorčí rady nebo i bez návrhu (§ 16 ZNNF).

Správní rada si volí ze svého středu a odvolává **předsedu**, který svolává a řídí jednání správní rady (§ 14 odst. 1 ZNNF).

Nestanoví-li nadační listina jinak, je k rozhodnutí správní rady třeba souhlasu většiny jejích členů. Při rozhodování je hlasovací právo členů správní rady rovné. Při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedajícího²⁷.

Dílčí závěr: Správní rada je statutární orgán. Do její působnosti patří správa majetku, řídicí činnost a rozhodování o všech záležitostech nadace. Při své činnosti musí respektovat ustanovení právních předpisů, nadační listiny a statutu (reglementu). Obecně je platná zásada neslučitelnosti řídicích a kontrolních orgánů; nepřípustné je též, aby členu správní rady nebo osobě jemu blízké byly poskytovány prostředky k plnění účelu nadace. Zákon, nadační listina či jiný dokument upravuje, jakým způsobem jedná navenek, počet jejích členů, práva a povinnosti, délku funkčního období atd.

8. 3. DOZORČÍ RADA (REVIZOR)

Vzhledem k absenci vnější dohledu nad nadačními subjekty ze strany státu a současného pojmového vyloučení existence nejvyššího orgánu nadačního subjektu

²⁷Zákonodárce měl pravděpodobně na mysli předsedu

nadaného vůlí, zůstává jediným **kontrolním orgánem** nadace dozorčí rada, příp. revizor. Vnější kontrolu zajišťují především správci daně (účetní a daňová kontrola) a veřejná kontrola prostřednictvím povinnosti auditu a zveřejňování výročních zpráv (viz níže).

Dozorčí rada se jako orgán vnitřní kontroly obligatorně vyskytuje v českém právu, ale pouze pokud nadační jmění nadace nebo majetek nadačního fondu přesáhne hodnotu 5 mil. Kč. V ostatních případech je zřízena, jestliže tak stanoví nadační listina nebo statut nadace či nadačního fondu. Pokud zřízena není, vykonává tuto funkci revizor (§ 20 ZNNF).

K základním právům a povinnostem dozorčí rady náleží zejména (§ 17 odst. 3 ZNNF):

- a) kontrola plnění podmínek stanovených pro poskytování nadačních příspěvků a správnosti účetnictví vedeného nadací nebo nadačním fondem (kontrolní funkce),
- b) přezkum roční účetní závěrky a výroční zprávy (přezkumná funkce),
- c) dohled nad tím, zda nadace nebo nadační fond vyvíjí činnost v souladu s právními předpisy, nadační listinou a statutem nadace nebo nadačního fondu (dohlížecí funkce),
- d) upozorňování správní rady na zjištěné nedostatky a navrhování jejich odstranění (upozorňovací funkce),
- e) nejméně jedenkrát ročně podat zprávu správní radě o výsledcích své kontrolní činnosti (zpravodajská funkce).

V souvislosti s výkonem své kontrolní činnosti je dozorčí rada oprávněna nahlížet do účetních knih a jiných dokladů týkajících se nadace nebo nadačního fondu, svolat mimořádné jednání správní rady, jestliže to vyžadují zájmy nadace nebo nadačního fondu, pokud tak neučiní předseda správní rady apod. Členové dozorčí rady mají právo účastnit se jednání správní rady a musí jim být uděleno slovo, pokud o to požádají. Funkce člena dozorčí rady je neslučitelná s funkcí člena správní rady nebo osoby, která je oprávněna jednat jako zástupce nadace nebo nadačního fondu.

Pro členství v dozorčí radě a další souvislosti lze použít přiměřeně ustanovení o správní radě (§ 11 až 15 ZNNF). Není-li zřízena dozorčí rada, vykonává její funkci **revizor**.

Dílčí závěr: Dozorčí rada je kolektivním kontrolním a revizním orgánem. Její zřízení je žádoucí především u velkých nadací, které disponují vysokými majetkovými hodnotami. Její význam spočívá ve vnitřní kontrole činnosti a hospodaření nadace, spočívající v přezkumu účetnictví a kontrole plnění podmínek stanovených pro poskytování nadačních příspěvků.

8.4. VYSTUPOVÁNÍ NADACE V PRÁVNÍCH VZTAZÍCH

V zásadě platí, že k jednání navenek je povolána správní rada nadace, popř. některý z jejích členů. Tato reprezentační pravomoc je bezpodmínečná a neomezená, pokud nevyplývá ze zákona jinak. Podmínek a omezení této pravomoci, které jsou zakotveny v nadační listině nebo statutu (reglementu) se lze dovolávat pouze v rámci nadace, nikoli vůči subjektům, se kterými nadační subjekt vstupuje do právních vztahů.

Reprezentační pravomoc, jako určitou schopnost, je nutno odlišit od reprezentačního práva, které vyjadřuje vnitřní vztah nadace a jednajícího. Ta může omezit kompetence jednajícího, jak po stránce osobní tak i po stránce věcné. Po osobní stránce může dojít např. k omezení jednání jednotlivých členů vedení, co se týče nakládání s finančními prostředky nad určitý limit apod. Členové správní rady mohou jednat pouze v takto stanoveném prostoru. Jedná se však pouze o vnitřní omezení a navenek platí pouze, pokud je taková skutečnost známá třetím osobám, buď individuálně nebo prostřednictvím zápisu do rejstříku²⁸.

ZNNF požaduje v § 3 odst. 2 písm. e) jako povinnou obsahovou náležitost nadační listiny identifikaci členů správní rady (jejich jména, příjmení, rodná čísla, trvalý pobyt) a vymezení způsobu jejich jednání jménem nadace. Pro jednání navenek je použitelná subsidiárně i úprava zakotvená v § 20 ObčZ.

8.5. ODPOVĚDNOST SPRÁVNÍ RADY (ČLENŮ SPRÁVNÍ RADY) VŮČI NADACI

U nadací, stejně jak u dalších právnických osob soukromého práva, nutno musíme rozlišit odpovědnost členů správní rady vůči nadaci samé, a odpovědnost vůči třetím osobám. Pokud dojde k překročení pravomocí ze strany jednajícího, nadace je navenek zavázána. Třetí osoba je tímto chráněna; bylo překročeno právo reprezentovat, nikoli reprezentační pravomoc.

Orgány jsou většinou s nadací v pracovněprávním vztahu nebo na základě pověřovacího dokumentu (smlouvy), proto je vnitřní odpovědnost dána především obsahem těchto smluv.

²⁸ § 718a odst. 2, § 814 odst. 1, § 899 odst. 2 švýcarského OR, přičemž toto platí i pro nadace a spolky; oznámení prostřednictvím rejstříku lze využít pouze co se týče v zákoně předepsaných informací, nikoli, co se týče finančních otázek.

Osobní odpovědnost za škodu způsobenou pracovníkem organizací (nadací) upravena v § 172 a násl. zákoníku práce²⁹, u jiných typů smluv je dána odpovědnost za škodu především obsahem těchto smluv a jinak podle úpravy ObčZ.

9. ZRUŠENÍ A ZÁNİK NADACE, NALOŽENÍ S LIKVIDAČNÍM ZŮSTATKEM

9.1 ZRUŠENÍ NADACE

U nadací není přípustné, na rozdíl od korporací, aby došlo k jejich zrušení na základě projevu vůle orgánů nadace – k dobrovolnému zrušení. Nadace není nadána vlastní vůlí, z toho plyne, že nemůže zrušit sebe sama, na základě rozhodnutí svých orgánů.

Možnost zrušení nadace může být dána jednak **zákonem**, ale i zřizovatel může v **nadační listině** stanovit přesné objektivní podmínky pro orgán nadace nebo jiný subjekt, který při splnění těchto podmínek nadaci zruší. Tímto způsobem však orgán nadace pouze plní vůli zřizovatele a neuplatňuje svou svobodou vůli.

Ke zrušení nadace dochází na základě těchto právních skutečností (§7 odst. 2 ZNNF):

- a) **dosazením účelu** nadace; okamžikem zrušení je den rozhodnutí správní rady nadace o splnění účelu nadace, které je naplněním vůle zřizovatele (nikoli projevem svobodné vůle správní rady);
- b) **rozhodnutím správní rady o sloučení** s jinou nadací nebo nadačním fondem; k zrušení dojde dnem uvedeným ve smlouvě o sloučení (§ 8 ZNNF) a jde pouze o relativní zrušení nadace, neboť majetek zůstává zachován a slouží nadále nadačnímu účelu;³⁰
- c) **rozhodnutím soudu** o zrušení; dnem zrušení je den uvedený v soudním rozhodnutí, jinak dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí.
- d) **prohlášením konkursu** nebo zamítnutím návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku.

Dílčí závěr: Z podstaty nadačního institutu plyne, že nemůže dojít k jejím dobrovolnému zrušení na základě projevu vůle vnitřního orgánu. Jedná se o jeden ze

²⁹Zákoník práce - zákon. č. 65/1965 Sb.

³⁰ Jedná se o zákonem výslovně připuštěnou výjimku z pravidla nemožnosti zrušení rozhodnutím správní rady; o svobodný projev vůle se jedná pouze v případě sloučení nadací, i když dostatek majetku. Tato možnost je připuštěna od nabytí účinnosti novely ZNNF dne 1. 7. 2002. Jedná se o určitou nesystematičnost, kterou si vyžádala nadační praxe.

základních rozdílů mezi nadacemi a korporacemi, kde je možný dobrovolný zánik na základě projevu vůle nejvyššího orgánu korporace.

Obecně platí, že i při zrušení nadace musí být co nejvíce respektována vůle jejího zřizovatele. Nadace může být zrušena, pokud dojde k nastoupení objektivní skutečnosti nebo splnění podmínky, uvedené v nadační listině jako důvod pro zrušení nadace. Další možností je zrušení nedobrovolné, na základě rozhodnutí soudu nebo jiného v zákoně stanoveného veřejného orgánu.

9.2. ZRUŠENÍ NADACE SOUDEM

Vzhledem k trvalosti nadačního institutu se objevuje zájem na zachování existence nadačních subjektů. Zrušení nadace je považováno za krajní prostředek, kterému musí předcházet dobrovolná náprava či změna základních dokumentů (zjednání nápravy). V jednotlivých srovnávaných zemích pak právní předpisy upravují hmotněprávní důvody, pro které může být nadace (nadační fond) zrušena rozhodnutím soudu.

Další důvody taxativně stanoveny v § 7 odst. 3 až 5 ZNNF. Jedná se o zrušení pro nedostatek majetku, porušování nadační listiny a statutu, nečinnost správní rady a neplnění účelu (neposkytování nadačních příspěvků).

Dílčí závěr: Zrušení nadace soudem je krajním řešením dané situace; nadaci lze zrušit pouze z důvodů taxativně stanovených v zákoně. Nadaci by navíc měla být pokud možno stanovena přiměřená lhůta, pro dobrovolné sjednání nápravy. Všechny právní úpravy berou jako důvod pro zrušení nadačního subjektu - rozpor se zákonem či dobrými mravy a nemožnost plnění nadačního účelu, která může být dána od počátku nebo se vyskytnout během právního života nadace.

9.3. LIKVIDACE

Při likvidaci je nutno v co možná největší míře respektovat vůli zřizovatele nadačního subjektu. Pro likvidaci nadace nebo nadačního fondu platí, pokud § 9 ZNNF nestanoví zvláštní právní úpravu, ustanovení obchodního zákoníku o likvidaci (§ 70 a násl. ObchZ).

9. 4. NALOŽENÍ S LIKVIDAČNÍM ZŮSTATKEM

Zřizovatel může rozhodnout, jakým způsobem bude naloženo s likvidačním zůstatkem po skončení existence nadace, tím, že tak stanoví v nadační listině, příp. jiném dokumentu.

ZNNF v § 9 odst. 4 ZNNF upravuje závazně posloupanost pro naložení s likvidačním zůstatkem, který musí zůstat v každém případě zachován pro obecné blaho a pokud možno v nadační sféře. Na první místě stojí projev vůle zřizovatele v nadační listině; chybí-li v ní takové zakotvení, likvidátor je povinen převést majetek v první řadě na jinou nadaci nebo nadační fond; není-li to možné, musí nabídnout likvidační zůstatek obci, kde má nadační subjekt sídlo. Poslední možností je přechod na stát. Zvláštní úprava se týká účelových prostředků získaných od EU a z Nadačního investičního fondu (§ 9 odst. 5 ZNNF). Likvidátor je povinen zpeněžit pouze tu část majetku, aby mohly být splněny závazky nadace (§ 9 odst. 3 ZNNF).

Dílčí závěr: Obecně platí zásada, že likvidační zůstatek musí být vždy použit v souladu s účelem zrušené nadace. Vhodné je stanovit způsob naložení s likvidačním zůstatkem v nadační listině či statutu, čímž se dá v praxi předejít řadě problémů.

9.5. ZRUŠENÍ NADACE BEZ LIKVIDACE

Sloučením dochází k převzetí práv a závazků majetku nadace (nadačního fondu) spolu s jeho účelovým určením a jeho výsledkem je zánik slučované nadace.

Sloučení nadací je upraveno v § 8 ZNNF a je jediným možným způsobem zrušení nadace s právním nástupcem, tj. bez likvidace. Ke sloučení je nutný souhlasný projev vůle obou slučovaných nadačních subjektů. Při sloučení musí dojít ke kumulaci majetku slučovaných subjektů a být splněny další zákonem stanovené podmínky. Sloučení není možné, pokud je vyloučeno v nadační listině (§ 8 odst. 4 ZNNF). Z důvodu ochrany a zachování nadačního jmění, není možné, aby došlo ke sloučení slučované nadace a nadačního fondu, v pozici přejímacího subjektu.

Dílčí závěr: Nadace se mohou obecně přeměňovat, rozdělovat a slučovat, pokud tak zákonná úprava stanoví. Žádný z těchto úkonů však nesmí ukončit jejich právní existenci. O změnách je nadace povinna vždy vyrozumět registrační orgán.

Návrh obecné části občanského zákoníku obsahuje rovněž nově formulovanou zvláštní úpravu zrušení nadace „bez likvidace“ (s právním nástupcem). Zákon upravuje dvě možnosti, které je možno vyloučit v nadační listině: Nadace se může buď sloučit s jinou nadací nebo nadačním fondem³¹, nebo se bude moci

³¹ § 282 a násl. návrhu obecné části občanského zákoníku, Eliáš, K.: op. cit., str.

rozhodnutím správní rady přeměnit³² na nadační fond. S přeměnou nadace na nadační fond autorka studie nesouhlasí, neboť je tato možnost snadno zneužitelná.

9.5. ZÁNİK NADACE

Zánik existence nadace je vázán, v souladu s ZNNF (§7 odst. 1) i obecnou úpravou právnických osob v ObčZ, na výmaz z nadačního rejstříku, který má konstitutivní účinky. Návrh na výmaz lze však podat až po provedeném vypořádání majetkových poměrů nadace nebo uskutečnění všech potřebných úkonů v souvislosti se sloučením nadačních subjektů.

Dílčí závěr: Platí pravidlo, že před samotným zánikem nadace musí dojít k úplnému majetkovému vypořádání. Nadace zapsaná ve veřejném rejstříku zaniká dnem, ke kterému byla z veřejného rejstříku vymazána.

10. DOHLED NAD NADACEMI ZE STRANY STÁTU A VEŘEJNOSTI

Ve společnosti existuje zájem na zachování majetku nadací pro plnění nadačního účelu a z důvodů ochrany práv třetích osob (zřizovatelů, dárců, destinatářů, věřitelů apod.), pročež dochází k zákonnému omezení nadačí svobody.

Jedním z důvodů existence dohledu ze strany státu (**vnější dohled**) nad nadačními subjekty je pojmové vyloučení orgánu (obdoby nejvyššího orgánu u korporace), který by mohl utvářet vůli nadace, vyvažovat pozici výkonného orgánu a mít nad ním určitý dohled. U jednotlivých nadačních subjektů jsou sice většinou zřizovány i orgány **vnitřního dohledu** (dozorčí rady), které však úlohu nejvyššího orgánu nemohou nahradit. Proto musí toto uprázdněné místo zaplnit stát.

Pokud dohled ze strany státu správně funguje, přispívá k zachování právní jistoty a působí na potenciální zřizovatele nadací jako motivující faktor. Jestliže je však koncipován nevhodně, může mít za následek efekt zcela opačný.

V České republice neexistují zvláštní orgány dohledu, i když s nimi původní vládní návrh ZNNF počítal. Během projednávání v poslanecké sněmovně byla však tato část jako nadbytečná a příliš nákladná vypuštěna. ZNNF zakotvuje i tak celou řadu preventivních požadavků opatření, kterými eliminuje možnost zneužití nadačního institutu.

³² § 291 návrhu obecné části občanského zákoníku, Eliáš, K: op. cit., str.

Ve všech srovnávaných zemích je pro dohled státu nad nadačními subjekty významná úloha příslušných správců daně (finančních úřadů) a orgánů vedoucích obchodní (nadační) rejstřík. Mimo možného soudního civilního řízení přichází samozřejmě v úvahu i řízení trestní.

Za současného platného právního stavu neexistuje přímý veřejnoprávní dohled nad nadacemi a nadačními fondy. Dohled ze strany státu je vykonáván nepřímo především příslušnými soudy, které rozhodují vždy na návrh.

Důraz je kladen především na **prevenci** možných pochybení, proto ZNNF v hlavě VI. stanovuje poměrně přísná pravidla pro vedení účetnictví a vypracovávání a zveřejňování výroční zprávy nadací i případná povinnost auditu. Prevenčně působí i povinnost vyhotovení zřizovacího dokumentu (nadační listiny) formou notářského zápisu. Povinně je zaveden přístup veřejného přístupu k výročním zprávám, čímž je uspokojen zájem na „průhlednosti“ a transparentnosti hospodaření nadačních subjektů.

Dohledu veřejného, nikoli státního, jsou účastny též další osoby, např. zřizovatel, vykonavatel závěti a osoby, které osvědčí právní zájem. Ty mohou v zákonem stanovených případech podat návrh na zrušení nadace soudem.

Dílčí závěr: Převládají názory, že koncepce dohledu nad nadacemi a nadačními fondy, která klade důraz na prevenci ve spojení se soudní kontrolou, je vhodnější než ustavení zvláštních úřadů, které nad činností těchto subjektů dohlížejí.

Soudní kontrola má ve srovnání s administrativní (veřejnou) kontrolou své výhody. Soudce rozhoduje o správnosti jednání nadace ze soukromoprávního úhlu pohledu

Současný evropský trend se přiklání spíše k soudní kontrole nadací, v rámci civilního řízení a k dohledu veřejnému, který je umožněn zavedením povinnosti zveřejňování výročních zpráv a účetních závěrek.

